

Omfanget av deltidsarbeid

Ylva Lohne og
Helge Nome Næsheim

Det er 600 000 deltidssysselsatte personer ifølge Arbeidskraftundersøkelsene. Omfanget av deltidsarbeid er imidlertid større. Dette kommer til syne når man tar utgangspunkt i arbeidsforhold fremfor person. Tar man med de som har to deltidsjobber med en samlet arbeidstid tilsvarende heltid, og de som har deltidsjobb på toppen av heltid, er det 724 000 personer som har deltidsjobb. Samlet sett var det 820 000 deltidsjobber i 2002.

Innledning

Vi skal i denne artikkelen først se på hvor mange personer som har deltidsarbeid når man fokuserer på arbeidsforhold fremfor person. Det er mange sysselsatte som har flere deltidsjobber eller deltidsjobb i tillegg til vanlig heltid. Disse jobbene kommer vanligvis ikke med i oversikter over deltidssysselsatte. Vi skal se på hvor mange ekstra personer med deltidsjobber det er fra en slik tilnærming, og hvordan disse fordeler seg etter kjønn, alder, yrke og næring sammenlignet med deltidssysselsatte personer. Deretter skal vi se på omfanget av deltidsjobber og fordelingen av disse.

Definisjon av deltid og valg av datakilde

Vi har brukt Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) som datakilde for å se på omfanget av deltidsarbeid, fordi AKU brukes som hovedkilde for data om arbeidstid, både i Norge og internasjonalt. AKU er hensiktsmessig å bruke som datakilde fordi den dekker alle sysselsatte, har et svært stort utvalg til å være en utvalgsundersøkelse, definerer deltid presist, gir en bred beskrivelse av arbeidstid og inneholder mange bakgrunnsvariable. AKU gjennomføres hver måned ved at et utvalg på om lag 8 000 personer intervjues om sin tilknytning til arbeidsmarkedet i en referanseuke denne måneden. Alle årets uker blir kartlagt, men for de enkelte intervjuobjektene er det situasjonen i én bestemt uke opplysningene refererer seg til. Hver enkelt deltar i AKU i alt åtte ganger i løpet av åtte påfølgende kvartaler. Resultatene publiseres kvartalsvis, og tallene som brukes i denne artikkelen gjelder fjerde kvartal 2002. På årsbasis er 33 000 forskjellige personer med i bruttoutvalget. Siden AKU er en utvalgsundersøkelse, er det en viss usikkerhet knyttet til tallene.

Den registerbaserte arbeidsmarkedsstatistikken gir også tall for avtalt arbeidstid, men har en mindre presis avgrensning av heltid enn AKU og har færre bakgrunnsvariable. Registerstatistikken gir heller ikke anledning til å se på arbeidstidsordninger som skift/turnus eller hvorvidt en arbeidstaker har ønske om å jobbe mer (undersysselsetting). For de minste jobbene er dessuten kvaliteten på arbeidstidsdataene spesielt usikker. Den registerbaserte statistikken er imidlertid en totaltelling og kan dermed gi tall for små grupper, f.eks. sykepleiere i næringen sykehustjenester.

Deltidsarbeid er gjerne definert med utgangspunkt i en person og hvor mye personen arbeider i forhold til vanlig heltid. Internasjonale statistiske anbefalinger har ingen klar definisjon av deltidsarbeid. Grovt sett finnes det to hovedtyper av definisjoner: Definisjoner basert på en timegrense, uttrykt i antall timer en gitt uke, og definisjoner basert på kjennetegn ved arbeidsforholdet, slik den sysselsatte selv definerer det. I denne artikkelen anvender vi den definisjonen som er brukt i AKU: «Deltidsarbeidende er en person som har en avtalt arbeidstid i uka som er under 32 timer, eller der hvor den avtalte arbeidstiden er mellom 32 og 37 timer og personen svarer at dette er et deltidsarbeid. For personer som ikke har noen avtalt arbeidstid, f.eks. selvstendig næringsdrivende, brukes den vanlige ukentlige arbeidstiden i stedet for avtalt tid.»

I AKUs definisjon vil personer som har arbeid hvor heltid er avtalt å være under 32 timer i uka automatisk bli definert som deltidssysselsatte. Dette kan forekomme i visse sektorer, f.eks. i deler av oljebransjen. Tallet på deltidssysselsatte blir derfor noe for høyt i denne næringen.

Avtalt og faktisk arbeidstid

Definisjonen av deltid i AKU baserer seg på avtalte timer slik dette er nedfelt i arbeidsavtalen. Mange vil i en gitt uke, som er referanseperioden i AKU, ha en faktisk arbeidstid som avviker fra denne på grunn av

Ylva Lohne er førstekonsulent ved Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk (ylva.lohne@ssb.no)

Helge Nome Næsheim er seksjonssjef ved Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk (helge.naesheim@ssb.no)

sykdom, ferie, permisjoner, overtid, mertid ol. I AKU spørres det også om den faktiske arbeidstiden slik at man kan se hvor store avvikene er i forhold til avtalt arbeidstid for ulike grupper. Faktisk arbeidstid er den tiden arbeidstakeren har vært på jobb, dvs. minus feriedager, sykdom o.l. og pluss eventuell overtid. Ved at man bruker avtalte timer i definisjonen, får man et bilde på normalsituasjonen for den enkelte. En del arbeider imidlertid mer enn avtalt uten at dette ligger i selve arbeidsavtalen. Det kan f.eks. gjelde innen helsevesenet hvor folk på deltid ofte tar ekstravakter. Dels kan dette være etter press/ønske fra arbeidsgiver (for å bøte på manglende bemanning ved sykdom, ferie, vakanser o.l.) og dels kan det være at den enkelte selv ønsker større fleksibilitet ved å kunne variere sin arbeidstid på kort varsel. Totalt sett vil likevel avtalt arbeidstid trolig gi et mer korrekt bilde av folks normalsituasjon enn faktisk arbeidet tid.

Ikke alle lønnstakere har arbeidstiden fastlagt som del av arbeidsavtalen. For disse spør man i AKU om hva som er den gjennomsnittlige arbeidstiden og definerer deltid med basis i denne. I 4. kvartal 2002 var det 117 000 deltids lønnstakerjobber som var uten avtale om arbeidstid. For lønnstakere med en avtalt arbeidstid som varierer fra uke til uke, f.eks. knyttet til skift- eller turnusarbeid, bruker man den gjennomsnittlige avtalte arbeidstiden.

For selvstendig næringsdrivende og familiearbeidere foreligger ingen avtale om arbeidstid. I stedet brukes den gjennomsnittlige arbeidstiden ved klassifisering i heltid/deltid. I 4. kvartal 2002 var det 76 000 deltidsjobber som selvstendig næringsdrivende.

Person som enhet, jobb som enhet

Når det publiseres tabeller over deltid fra AKU, gjelder det vanligvis tall for deltidssysselsatte personer. For personer med flere jobber i referanseuka, har man summert opp den avtalte arbeidstiden i hvert arbeidsforhold. Personene blir ut fra dette klassifisert som heltids- eller deltidssysselsatte. En slik presentasjon av deltidssysselsetting med person som enhet, er hensiktsmessig når man ønsker å analysere omfanget av arbeid som tilbys i markedet og hvor mye inntekt folk mottar fra arbeid.

En annen innfallsvinkel er å ta utgangspunkt i jobb eller arbeidsforhold som enhet i stedet for person. Forskjellen utgjøres av de personer som på samme tid har mer enn en jobb. Med jobb som enhet i kartlegging av deltidarbeid, får man med arbeidsforhold som ellers ikke kommer til syne. Dette gjelder blant annet der hvor to deltidarbeidsforhold til sammen utgjør heltid, hvor deltidjobb kommer på toppen av heltid, eller der hvor to små deltidarbeidsforhold til sammen utgjør deltid. Å bruke jobb som enhet, er hensiktsmessig når man vil beskrive bruken av ar-

beidskraft i produksjonen av varer og tjenester. Man fordeler da gjerne sysselsettingen etter ulike næringer. En person med to jobber vil kunne ha disse knyttet til to ulike næringer, og arbeidsinnsatsen i hver av dem bør fremkomme. Med den vanlige presentasjonen av deltid i AKU, hvor person er enhet, blir personen bare knyttet til næringen for hovedjobben. Dessuten blir arbeidstiden i hoved- og bijobb i dette tilfellet summert og ikke analysert hver for seg.

Hvor mange har en deltidjobb?

Med den vanlige presentasjon av deltid viste AKU at det var det 600 000 deltidssysselsatte personer i 4. kvartal 2002 (tabell 1). Dette utgjorde 26,4 prosent av alle sysselsatte personer. Tar vi i stedet utgangspunkt i antall jobber, utvides bildet noe. For det første var 40 000 personer definert som heltidssysselsatte fordi de hadde to deltidjobber som samlet gav en arbeidstid tilsvarende heltid. For det andre var det 84 000 personer som hadde en deltidjobb på toppen av en heltidjobb. Samlet gir dette 724 000 personer med en deltidjobb. Det er 124 000 flere enn det som den vanlige presentasjonen av deltidssysselsetting fra AKU gir, ettersom vi her regner med personer som samlet sett har en ukentlig arbeidstid som utgjør heltid, eller mer.

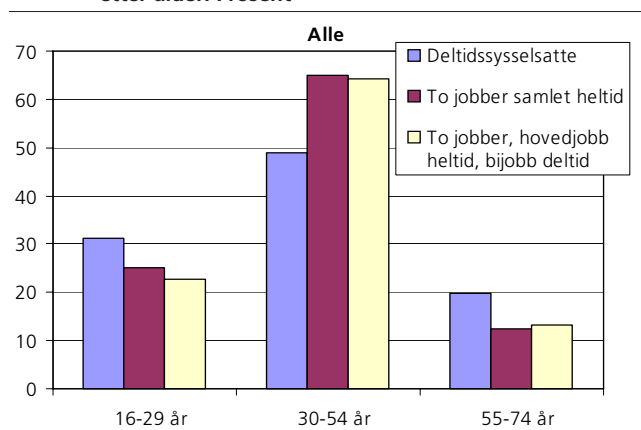
Hvem er disse ekstra personene, og hvor jobber de?

Av disse 124 000 ekstra personene med deltidjobber, er hovedvekten i aldersgruppen 30-54 år (se figur 1). 65 prosent av dem som har to jobber hvor samlet arbeidstid utgjør heltid, og en om lag like stor andel av dem som har en bijobb i tillegg til en heltidjobb, er i alderen 30-54 år. Dette gjelder for både kvinner og menn. For deltidssysselsatte generelt er det en noe mindre andel i denne aldersgruppen. Denne tendensen gjelder særlig for menn. Hovedvekten av deltidssysselsatte menn generelt, er i alderen 16-29 år.

Det er dessuten langt større innslag av menn i gruppene av deltidssysselsatte med flere jobber, enn blant deltidssysselsatte generelt. Dette gjelder særlig sysselsatte som har en deltidjobb i tillegg til heltid, hvor hele 70 prosent av disse er menn. For gruppen deltidssysselsatte med to jobber som samlet gir heltid, er andelen menn 43 prosent. Innslaget av menn blant deltidssysselsatte generelt er på 23 prosent.

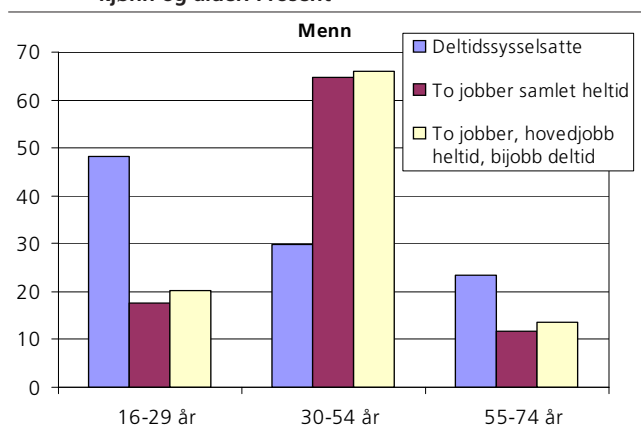
Over 40 prosent av de deltidssysselsatte jobber innen salgs- og serviceyrker (tabell 2). Dernest er det høy-skoleyrker som har en stor andel av de deltidssysselsatte med 20 prosent. Av de med to jobber som til sammen utgjør heltid er fordelingen etter yrke nokså lik den totale fordelingen for deltidssysselsatte (tabell 4). Det er imidlertid en noe lavere andel innen salg og service, og noe høyere andel som har akademiske yrker. Tendensene gjelder for både hoved- og bijobber.

Figur 1. Sysselsatte personer med deltid i tillegg til annen jobb, sammenlignet med deltidssysselsatte generelt, etter alder. Prosent

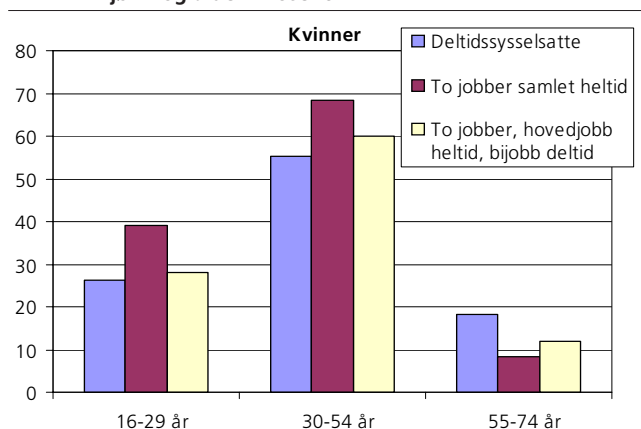
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Sysselsatte menn med deltid i tillegg til annen jobb, sammenlignet med deltidssysselsatte generelt, etter kjønn og alder. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Sysselsatte kvinner med deltid i tillegg til annen jobb, sammenlignet med deltidssysselsatte generelt, etter kjønn og alder. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Når man ser på sysselsatte som har en deltidsjobb ved siden av vanlig heltid, er yrkesfordelingen mer ulik den totale fordelingen. Det er mest vanlig at heltidsjobben er innen høgskole- eller akademiske yrker, henholdsvis 23 og 20 prosent. Andelen innen salgs- og service yrker er bare 13 prosent for denne gruppen. Fordelingen av deltidsjobber som kommer på toppen av heltid, viser at 23 prosent av disse er innen salgs- og serviceyrker, og rundt 17 prosent innen både akademiske- og høgskoleyrker.

Når man ser på hvordan disse ekstra personene med deltidsjobb fordeler seg på næring, er et gjennomgående trekk at den største andelen er innen helse- og sosialtjenester (se tabell 5). Dette gjelder for alle gruppene bortsett fra de som har deltidsjobb på toppen av heltid. Når man ser på hovedjobben for denne gruppen er det like stor andel av disse som er innen undervisning som helse, begge på drøye 15 prosent. Dette er lavt sammenlignet med de vanlige deltidssysselsatte, som har en andel på 34 prosent innen helse- og sosialtjenester (tabell 3). Det er videre en stor del av deltidssysselsatte med flere jobber som arbeider innen undervisning, sammenlignet med deltidssysselsatte generelt.

820 000 deltidsjobber

For å få det samlede antall jobber må ytterligere arbeidsforhold telles med. I tillegg til de 600 000 deltidssysselsatte som var utgangspunktet, er det 40 000 personer med to jobber som samlet gav en arbeidstid tilsvarende heltid. Dette utgjør til sammen 80 000 jobber. Dermed er det 84 000 bijobber (på deltid) som kommer i tillegg til vanlig heltidsjobb. Dessuten er det 57 000 jobber som sammen med annen deltidsjobb utgjør deltid, som også skal telles med. Det blir til sammen 820 000 deltidsjobber når man teller med alle arbeidsforhold.

Deltidsjobbene utgjør 33,7 prosent av alle jobber samlet sett. Det er en noe større andel enn deltidssysselsatte utgjør av sysselsatte totalt, som er 26,5 prosent. Årsaken til dette er altså at en del heltidsarbeidende personer, slik de defineres i AKU, egentlig har to deltidsjobber, og at en del personer har en deltidsjobb på toppen av en heltidsjobb.

Deltidsjobber sammenlignet med deltidssysselsatte

For kvinner er deltid klart vanligere enn for menn. 43 prosent av alle sysselsatte kvinner arbeider deltid mot bare 11 prosent av alle sysselsatte menn. Dette mønsteret går igjen også når man ser på forekomsten av deltidsjobber totalt sett. Om lag 50 prosent av alle jobber for kvinner er på deltid, mens det tilsvarende tallet for menn er 19 prosent (tabell 1). Prosentdifferansen mellom kjønnene er altså omtrent den samme i begge tilfellene, i overkant av 30 prosent.

Aldersmessig er fordelingen av deltidsjobber sammenlignet med deltidssysselsatte relativt lik. Om lag halvparten av de deltidssysselsatte og deltidsjobbene er i gruppen 30-54 år, rundt 30 prosent i gruppen 16-29 år og resterende i gruppen 55-74 år. Det er derimot større ulikheter når man ser på kvinner og menn hver for seg. Tendensen er at en høy andel av deltidssysselsatte menn er i den yngste aldersgruppen (48 prosent), mens fordelingen av deltidsjobber for menn viser at denne andelen går ned med 11 prosentpoeng. Den største andelen av deltidsjobber for menn er derimot i aldersgruppen 30-54 år, med 43 prosent. For kvinner er den aldersmessige fordelingen stabil når man ser på deltidsjobber i forhold til deltidssysselsatte. Hovedvekten av både deltidssysselsatte og deltidsjobber for kvinner er i aldersgruppen 30-54 år, med om lag 56 prosent,

Næring og yrke

Den største andelen av deltidsjobbene som for de deltidssysselsatte, befinner seg innen salgs- og serviceyrker med 39 prosent. Dette er imidlertid noe lavere enn for deltidssysselsatte generelt. Det er ellers små forskjeller. Videre ser det ut til at en stor del av de ekstra deltidsjobbene som utgjøres av differansen mellom antall deltidsjobber og deltidssysselsatte, befinner seg innen høyskole- og akademiske yrker. Det er også høyere andel deltidsjobber innen primær-yrkene enn andel deltidssysselsatte.

Når det gjelder næring går blant annet undervisning opp med 11 prosentpoeng, dersom man ser på andel deltidsjobber fremfor deltidssysselsatte personer (se tabell 3). Denne tendensen gjelder også for jordbruk/skogbruk og hotell/ restaurant, disse næringene øker med henholdsvis 15 og 8 prosentpoeng.

Tabell 1. Deltidssysselsatte og deltidsjobber fordelt på kjønn og alder. I 1 000 og prosent. 4. kvartal 2002

Næring	Deltidssysselsatte, i alt	Deltidssysselsatte, prosent	Deltidssysselsatte av alle sysselsatte	Deltidsjobber, i alt	Deltidsjobber, prosent	Deltidsjobber av alle jobber
I alt	600	100,0	26,4	820	100,0	33,7
16-29 år	188	31,3	35,9	247	30,1	43,3
30-54 år	294	49,0	21,3	430	52,4	28,9
55-74 år	119	19,8	32,7	146	17,8	38,0
Menn i alt	137	100,0	11,4	245	100,0	19,1
16-29 år	66	48,2	24,5	91	37,1	31,4
30-54 år	41	29,9	5,6	105	42,9	13,4
55-74 år	32	23,4	16,3	48	19,6	23,1
Kvinner i alt	463	100,0	43,4	579	100,0	50,0
16-29 år	122	26,3	48,0	158	27,3	56,0
30-54 år	256	55,3	39,6	323	55,8	46,3
55-74 år	84	18,1	50,6	97	16,8	55,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Deltidssysselsatte og deltidsjobber etter yrke. I 1 000 og prosent. 4. kvartal 2002

Næring	Deltidssysselsatte, i alt	Deltidssysselsatte, prosent	Deltidssysselsatte av alle sysselsatte	Deltidsjobber, i alt	Deltidsjobber, prosent	Deltidsjobber av alle jobber
I alt	600	100,0	26,4	820	100,0	33,7
1. Lederyrker	10	1,7	5,6	19	2,3	10,6
2. Akademiske yrker	35	5,8	13,8	68	8,3	24,4
3. Høyskoleyrker	118	19,7	22,2	167	20,3	29,3
4. Kontoryrker	52	8,7	28,8	65	7,9	34,2
5. Salgs- og serviceyrker	261	43,5	52,0	320	39,0	58,6
6. Bønder, fiskere o.l.	18	3,0	26,1	32	3,9	40,5
7. Håndverkere	18	3,0	7,2	32	3,9	12,4
8. Operatører, sjåførere o.l.	19	3,2	10,9	33	4,0	19,5
9. Andre yrker	70	11,7	50,6	85	10,4	56,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Deltidssysselsatte og deltidsjobber etter næring. I 1000 og prosent. 4. kvartal 2002

Næring	Deltids- sysselsatte, i alt	Deltids- sysselsatte, prosent	Deltids- sysselsatte av alle sysselsatte	Deltids- jobber, i alt	Deltids- jobber, prosent	Deltids- jobber av alle jobber
00-99 I alt	600	100,0	26,4	820	100,0	33,6
01-02 Jordbruk, skogbruk	17	2,8	28,6	30	3,6	43,5
05 Fiske	2	0,3	11,8	2	0,2	11,8
10-14 Bergverk og utvinning	3	0,5	8,0	3	0,4	9,1
15-37 Industri	36	6,0	12,8	54	6,6	18,4
40-41 Kraft- og vannforsyning	1	0,2	7,2	2	0,2	13,3
45 Bygg- og anlegg	12	2,0	7,3	19	2,3	11,3
50-52 Vare- og detaljhandel	114	19,0	34,1	140	17,1	39,3
55 Hotell- og restaurant	29	4,8	42,3	38	4,6	50,7
60-64 Transport og kommunikasjon	23	3,8	14,5	34	4,1	20,5
65-74 Finansiell og forretningsmessig tjenesteyting	54	9,0	19,6	72	8,7	25,1
75 Offentlig administrasjon	17	2,8	12,0	32	3,9	20,5
80 Undervisning	55	9,2	29,6	85	10,3	40,7
85 Helse- og sosialtjenester	201	33,5	45,8	259	31,6	53,5
90-99 Annen tjenesteyting	35	5,8	37,5	47	5,7	45,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Sysselsatte med flere jobber etter yrke. 4. kvartal 2002. 1 000 og prosent

Yrke	To jobber samlet deltid		To jobber samlet heltid		To jobber, hovedjobb heltid, bijobb deltid	
	Hovedjobb	Bijobb	Hovedjobb	Bijobb	Hovedjobb	Bijobb
Totalt	57	57	40	40	84	84
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Ledere	1,8	1,8	2,5	2,5	7,1	4,8
2. Akademiske yrker	7,0	7,0	15,0	12,5	20,2	17,9
3. Høyskoleyrker	21,1	19,3	22,5	22,5	22,6	16,7
4. Kontoryrker	5,3	7,0	5,0	5,0	7,1	4,8
5. Salgs- og serviceyrker	42,1	36,8	30,0	27,5	13,1	22,6
6. Jordbrukere, fiskere mv.	1,8	7,0	7,5	7,5	7,1	14,3
7. Håndverkere o.l.	3,5	1,8	2,5	5,0	11,9	2,4
8. Industri- og transportyrker	1,8	3,5	7,5	7,5	8,3	7,1
9. Andre yrker	14,0	14,0	5,0	10,0	3,6	9,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Sysselsatte med flere jobber etter næring. 4. kvartal 2002. 1 000 og prosent

Yrke	To jobber samlet deltid		To jobber samlet heltid		To jobber, hovedjobb heltid, bijobb deltid	
	Hovedjobb	Bijobb	Hovedjobb	Bijobb	Hovedjobb	Bijobb
Totalt	57,0	57,0	40,0	40,0	84,0	84,0
00-99 I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
01-02 Jordbruk, skogbruk	1,8	7,0	7,5	10,0	6,0	14,3
05 Fiske	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2
10-14 Bergverk og utvinning	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
15-37 Industri	3,5	7,0	7,5	5,0	11,9	4,8
40-41 Kraft- og vannforsyning	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0
45 Bygg- og anlegg	1,8	1,8	0,0	2,5	7,1	2,4
50-52 Vare- og detaljhandel	15,8	10,5	10,0	10,0	9,5	8,3
55 Hotell- og restaurant	5,3	7,0	5,0	5,0	2,4	6,0
60-64 Transport og kommunikasjon	3,5	5,3	5,0	5,0	6,0	8,3
65-74 Finansiell og forretningsmessig tjenesteyting	8,8	8,8	7,5	10,0	9,5	13,1
75 Offentlig administrasjon	3,5	3,5	5,0	5,0	9,5	4,8
80 Undervisning	12,3	10,5	12,5	10,0	15,5	8,3
85 Helse- og sosialtjenester	35,1	28,1	30,0	25,0	15,5	19,0
90-99 Annen tjenesteyting	7,0	8,8	5,0	10,0	4,8	8,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.